

Vývoj duše lidské v socialismu

DOJMY, ESSAYE.

OSCAR WILDE

EKNIZKY.SK

Vývoj duše lidské v socialismu

DOJMY, ESSAYE.

Oscar Wilde

eknizky.sk

NÁKLADEM JOSEFA PELCLA V PRAZE 1911

Vývoj duše lidské v socialismu by [Oscar Wilde](#) is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License](#), except where otherwise noted.

Obsah

Vývoj duše lidské v socialismu.

I.

3

Vývoj duše lidské v socialismu.

Hlavní výhoda, která z toho vzejde, až bude zaveden socialism, je beze vší pochybnosti ta, že socialism nás zbaví špinavé nutnosti žiti pro jiné, která za dnešního stavu tak těžce skoro na každého doléhá. Vskutku, málo kdo jí vůbec uniká.

I.

Žij sobě.

Sem tam během století veliký vědec jako Darwin, veliký básník jako Keats, jemný kritický duch jako M. Renan, vznešený umělec jako Flaubert byli schopni osamotnit se, zůstat mimo kruh hlučných nároků druhých, státi »pod záštitou hradby«, jak říká Platon, a tak to, co bylo v každém z nich, přivést k dokonalosti, k svému vlastnímu nesrovnatelnému prospěchu a k nesrovnatelnému a trvalému prospěchu celého světa. To ovšem jsou výjimky. Dnes většina lidí hubí svůj život nezdravým a přepjatým altruismem — opravdu jest nucena jej takto hubiti. Vidí, že jsou obklopeni hnusnou chudobou, hnusnou ošklivostí, hnusným hladověním. Není jinak, než že jsou tím vším rozechvěni. Dojmy člověkovy jsou rychleji vzníceny než jeho inteligence; a, jak jsem nedávno ukázal v článku o účelu kritiky, mnohem pohodlnější jest míti soucit s utrpením než zálibu v přemýšlení. A proto lidé s podivuhodnou, ač pobloudilou snahou velmi vážně a velmi rozcitlivěle oddávají se úkolu léčiti zlo, které vidí. Ale jejich léky nehojí choroby: pouze ji protahují. Jejich léky jsou věru částí choroby.

Pokoušejí se řešiti problém chudoby na příklad tím, že zachovávají chudého při životě; nebo, jsou-li pokročilejšího ducha, tím, že chudého baví.

Milosrdenství snižuje.

Ale to není řešení: to je ztížení nesnáze. Pravým cílem jest, pokusiti se a zříditi společnost na takovém základě, aby chudoba byla nemožná. Avšak altruistní dobromyslnost ve skutečnosti tomu vždy bránila, aby toho cíle bylo dosaženo. Právě jako nej horšími otrokáři byli ti, kdož byli laskaví ke svým otrokům a zabraňovali tak, by všecka hrůza systému otrokářského nebyla cítěna těmi, kdož jím trpěli, a nebyla pochopována těmi, kdož jej pozorovali, tak za dnešních poměrů působí

nejvíce škody ti, kdož snaží se způsobiti nejvíce dobra; a na konec naskytl se nám podívaná na muže, kteří skutečně studovali problém a znali život, na muže vzdělané, kteří žijí v East-Endu, že vystoupili a žádali na státě, aby omezil své altruistické záchvaty milosrdenství, dobročinnosti a pod. Učinili tak proto, že takové milosrdenství snižuje a znemravňuje. Mají zcela pravdu. Milosrdenství plodí mnoho hříchů.

Rovněž třeba pověděti toto. Je nemravné užívati soukromého vlastnictví, abychom ulevili hroznému zlu, které plyne ze zřízení soukromého vlastnictví. Je to zároveň nemravné i nespravedlivé.

Nadeje socialismu.

Až nastane socialism, všechno to ovšem se změní. Nebude již lidí, kteří by žili v zapáchajících děrách a v zapáchajících hadrech a kteří by plodili nezdravé a hladem strádající děti v nemožném a naprosto odpuzujícím okolí. Bezpečnost společnosti nebude záviseti, jako posud, na stavu povětrnosti. Uhodí-li mráz, nebudeme míti na sto tisíc mužů bez práce, kteří táhnou ulicemi ve stavu hrozná bídy, nebo žebrají na svých susedech o almužnu, nebo tlačí se kolem dveří hnusného přístřeší, aby si zajistili krajíc chleba a nečistý nocleh. Každý člen společnosti bude účasten na všeobecném blahobytu i štěstí společnosti a uhodí-li mráz, nikdo toho nepocítí jako zhoršení stavu. Naproti tomu sám socialism bude míti svoji cenu prostě proto, že povede k individualismu. Socialism, komunism nebo jak to kdo chce nazýváti, přemění soukromé vlastnictví v bohatství veřejné, nahradí soutěž součinností, dá společnosti náležité podmínky úplně zdravého organismu, a zabezpečí hmotné blaho každému členu své obce. Životu dodá pravého základu a pravého prostředí. Ale k úplnému rozvinutí života na nejvyšší stupeň dokonalosti, je třeba ještě něčeho. Čeho je třeba, to jest individualism. Jestliže socialism je autoritářský; jestliže vláda je vyzbrojena hospodářskou mocí, jako je dnes vyzbrojena mocí politickou; jestliže slovem budeme míti průmyslovou tyranii, pak nový stav člověka bude horší předešlého. Dnes za soukromého vlastnictví má mnoho lidí jakousi možnost do jisté míry rozvinouti individualism, ač jen po stupeň velmi obmezený. Buď jsou někteří zbaveni nutnosti pracovati pro své živobytí, nebo mají možnost zvoliti si obor činnosti,

kteřá jest jim přiměřena a působí jim rozkoš. Jsou to básníci, filosofové, lidé vědy, lidé kultury, slovem lidé skuteční, lidé, kteří uskutečnili sebe samy a v nichž celé lidstvo získává částečného uskutečnění. Naproti tomu je velmi mnoho lidí, již nemajíce soukromého vlastnictví a stále stojíce na pokraji čirého hladu, jsou doháněni k práci soumarů, k práci, která jim naprosto není přiměřena a k níž jsou donucováni neodvolatelným, nerozumným, snižujícím tyranstvím nouze. To jsou chudáci a není při nich půvabu v chování, ani kouzla řeči nebo civilisace, nebo kultury, nebo zjemnění v rozkoši, nebo radosti ze života. Z jejich hromadné síly lidstvo mnoho získává na hmotném blahobytu. Ale to je pouze hmotný prospěch, co získává, však chudý člověk o sobě pranic neznamena. Je pouze nekonečně malým atomem síly, která pranic se neohlízejíc, jej drtí: opravdu raději jej drtí, neboť tehdy je poslušnější.

Vzdor činitelem pokroku.

Lze ovšem říci, že individualism vzniklý za podmínek soukromého vlastnictví není vždy a také nebývá pravidlem jemného a obdivuhodného druhu, a že chudí, třeba nemají kultury a půvabu, mají ještě leckteré ctnosti. Obě tato tvrzení jsou zcela správná. Soukromé vlastnictví je velmi často krajně znemravňující, a to je jedním z důvodů, proč socialismus snaží se odstranit tuto instituci. Opravdu, vlastnictví je lidstvu skutečnou újmou. Před několika lety chodili krajem lidé, kteří hlásali, že vlastnictví má povinnosti. Hlásali to tak často a tak do omrzení, že na konec i církve to rozhlašovala. Je to úplně pravda. Vlastnictví má tak mnoho povinností, že, je-li většího rozsahu, stává se břemenem. Klade na člověka nekonečné požadavky, nekonečnou starost o jeho závazky, nekonečné obtíže. Kdyby vlastnictví poskytovalo jen rozkoše, mohli bychom to snést; ale jeho povinnosti jsou nesnesitelné. V zájmu boháčově musíme vlastnictví zrušit. Ctnosti chudých lze skutečně uznati, ale mnohých z nich třeba želeť. Často se nám vypravuje, že chudí jsou vděční za milosrdenství. Někteří z nich jsou bezpochyby vděční, ale nej lepší z chudých nejsou nikdy vděční. Jsou nevděční, nespokojeni, vzdorní a odbojní. Jsou takými plným právem. Cítí, že milosrdenství je směšně nepřiměřeným způsobem částečné náhrady nebo rozcitlivělou almužnou, obyčejně

provázenou jakýmsi nestydatým pokusem se strany citlivého dárce ovládati jejich soukromý život. Jak by měli býti vděční za drobtý, které padají se stolu boháčova? Měli by seděti za stolem, poznávají to. Co se pak týče jejich nespokojenosti, člověk, který by nebyl nespokojen v takovém prostředí a s tak nízkým způsobem života, byl by dokonalé hovado. Každý, kdo četl dějiny, ví, že vzdor je základní ctností lidskou. Vzdorem bylo dosaženo pokroku, vzdorem a odbojem. Někdy chválí chudé, že jsou spořiví. Ale doporučovati chudému spořivost je i groteskní i urážející. To je, jako byste radili člověku, jenž hladoví, aby méně jedl. Aby městský nebo venkovský dělník spořil, bylo by nemravné. Člověk by neměl býti ochoten dokazovati, že dovede žít jako špatně živený dobytek. Měl by se zdráhati žít takovým způsobem a měl by buď krásti nebo jíti do chudobince, což mnozí považují za formu krádeže. Co se týče žebrání, je bezpečnější žebrali než bráti, ale je ušlechtilější bráti než žebrati. Nikoliv: chudý člověk, který je nevděčný, nešetrný, nespokojený a odbojný, je pravděpodobně skutečnou osobností a vězí v něm mnoho. Alespoň je zdravým protestem. S ctnostnými chudáky můžete míti ovšem soustrast, ale nemůžeme jich nikterak obdivovati. Učinili tiché příměří s nepřitelem a prodali své prvorozenství za velmi hubenou polévku. Jsou také as neobyčejně hloupí. Chápu docela člověka, jenž přijímá zákony, které chrání soukromé vlastnictví a připouštějí jeho nahromadění, pokud je možno za těchto podmínek uskutečniti jistou formu krásného a oduševnělého života. Ale pro mne je skoro neuvěřitelné, jak člověk, jehož život je zničen a zohyžděn takovými zákony, může vůbec souhlasiti, aby zákony ty nadále trvaly.

Vnucená svoboda.

Než věru není příliš nesnadno naléztí pravý výklad. Je to prostě tento: Bída a chudoba tak naprosto snižují a tak rušivě působí na povahu lidskou, že žádná třída společnosti není si skutečně vědoma vlastního utrpení. Jiní lidé musí jim o něm povědět a často ještě zholá tomu nevěří. Co velcí zaměstnavatelé praví proti agitátorům, je beze sporu pravdivo. Agitátoři jsou druhem rozkladných, rozrušujících lidí, kteří vniknou do jisté zcela spokojené třídy, obce a zasejou v ni símě

nespokojenosti. Toť důvodem, proč agitátoři jsou naprosto nutní. Bez nich by v našem nedokonalém stavu nebylo pokroku k civilizaci. Otroctví v Americe nebylo zrušeno činem otroků, ba ani snad z hlodavé touhy jejich, aby byli osvobozeni. Bylo zrušeno zcela hrubě nezákonným jednáním jistých agitátorů v Bostoně i jinde, kteří sami nebyli otroky ani otrokáři, a jimž vlastně do toho všeho nic nebylo. Beze vší pochybnosti byli to abolicionisté, kteří roznítili pochodeň a začali celou tuto věc. A je zajímavě poznamenati, že u otroků samých nedošli ani sebe menší pomoci, ba sotva sympatií; a když po válce otroci uzřeli, že jsou volni, uzřeli, že jsou opravdu tak volni, že mohou zemřít hladem. Mnozí z nich hořce naříkali na nový stav věcí. Pro myslícího člověka není nejtragičtější událostí v celé francouzské revoluci, že Marie Antoinetta byla popravena, protože byla královnou, ale že vyhladovělí sedláci z Vendée šli dobrovolně zemřít za hanebnou věc feudalismu.

Dobrovolné sdružení.

Je tedy jasno, že autoritářský socialism nedostačuje. Neboť, kdežto za dnešního systému velmi mnoho lidí může žít do jisté míry svobodně a šťastně, nemohl by za kasárenského systému průmyslového nebo za systému ekonomické nadvlády nikdo vůbec mítí takové svobody. Je třeba želeť, že část naší společnosti ve skutečnosti je v otroctví, ale navrhopati k rozřešení problému zotročení celé společnosti, je dětinské. Každému budiž zůstavena úplná svoboda zvoliti si vlastní práci. Žádná forma donucování nebudiž na člověku prováděna. Bude-li člověk donucován, jeho práce nebude dobrá pro něho, nebude dobrá o sobě a nebude dobrá pro jiné. A práci rozumím prostě činnost jakéhokoli druhu. Myslím, že by dnes sotva který socialista vážně navrhoval, aby každého rána vešel dozorce do každého domu a přesvědčil se, že každý občan vstal a dal se do osmihodinné ruční práce. Lidstvo překonalo již toto stadium a ponechává tuto formu života pro ty, jež velmi nedůvodně nazývá zločinci. Ale přiznávám, že mnoho socialistických názorů, jež jsem poznal, zdá se mi potřísněno ideou autority, ne-li dokonce skutečného donucování. Ovšem nemůže být řeči ani o autoritě ani o donucování. Každé sdružení musí býti zcela volné. Jen v dobrovolném sdružení je člověk ušlechtilý.

Vlastnictví překáží.

Lze si však dáti otázku, jaký prospěch bude míti individualism, závislý dnes více nebo méně na soukromém vlastnictví, ze zrušení tohoto soukromého vlastnictví. Odpověď je velice prostá. Je pravda, že za nynějších podmínek málo lidí, kteří měli svoje soukromé prostředky jako Byron, Shelley, Browning, Viktor Hugo, Baudelaire a jiní, mělo možnost uskutečniti více či méně dokonale svoji osobnost. Ani jeden z těchto mužů nepracoval ani jediný den za mzdu. Byli zbaveni chudoby. Měli nesmírnou výhodu. Jest otázka, zda by bylo na prospěch individualismu, aby taková výhoda přestala. Dejme tomu, že přestane. Jak to potom dopadne s individualismem? Jaký bude míti z toho prospěch?

Bude míti prospěch takovýto. Za nových podmínek individualism daleko bude volnějši, ušlechtilejši a silnějši než posud. Nemluvím o velikém individualismu obrazotvornosti básníků, jak jsem jmenoval, ale o velikém opravdovém individualismu, který všeobecně v lidstvu jest a může se rozvinouti. Neboť tím, že bylo uznáno soukromé vlastnictví, individualism skutečně byl poškozen a zatemněn, ježto zaměnil člověka za jeho jmění. To jej zavedlo na cesty docela bludné. Zisk, nikoli růst učinilo mu cílem. Lidé myslili, že důležité je míti, a nepoznávali, že důležité je býti. Opravdová dokonalost člověkova nezáleží v tom, co má, nýbrž v tom, co jest. Soukromé vlastnictví utlačilo pravý individualism a povýšilo individualism, který je falešný. Odňalo jedné části společnosti možnost, aby byla individuální, neboť nechává ji hladověti. Odňalo druhé části možnost, aby byla individuální, tím, že ji svedlo na nepravou cestu a ji přetížilo. Vskutku, osobnost člověkova je tak úplně pohlcena jeho jměním, že anglický zákon vždy přísněji trestal přestupky proti lidskému majetku než přestupky proti člověkově osobě, a majetek je vždy ještě průkazem plných občanských práv. Píle nutná k získání peněz je také velmi znemravňující. Ve společnosti, jako je naše, kde majetek zjednáva významání, sociální postavení, čest, vážnost, tituly a jiné příjemné věci, člověk, od přirozenosti ctižádnostivý, učiní si cílem, hromaditi jmění a stále do únavy a omrzení hromadí je dále, i když nabyt víc, než potřebuje nebo ho může užít, nebo se z něho těšiti nebo snad vůbec

o něm věděti. Člověk zabíjí se přepracováním, jen aby si zabezpečil majetek, a skutečně není divu, pozorujeme-li ohromné výhody, jež vlastnictví poskytuje. Třeba litovati, že společnost je zřízena na takovém základě, že člověka vtlačuje násilně do jámy, kde nemůže se v něm rozvinout, co je v něm podivuhodného a uchvacujícího a líbezného, že tam člověk postrádá vskutku opravdové rozkoše a radosti života. Za dnešního stavu pak nežije člověk v bezpečných poměrech. Nesmírně bohatý kupec může býti — a často bývá — vydán v každém okamžiku svého života na milost věcem, kterých nemá v moci. Duje-li vítr trochu jinak než jindy nebo cosi podobného, nebo změní-li se náhle počasí, nebo se udá cosi docela všedního, jeho loď se potopí, jeho výpočty selžou a on uzří, že je chudákem a že jeho společenské postavení je docela zničeno. Avšak nic nemělo by škoditi člověku mimo něho samého. Nic nemělo by olupovati člověka. Člověk má skutečně jen to, co je v něm. Co je mimo něho, nemá významu.

Až pomine soukromé vlastnictví, pak budeme míti pravý, krásný a zdravý individualism. Nikdo nepromarní svůj život, aby hromadil věci a symboly věcí. Bude zít. Žítí Je nejvzácnější věcí na světě. Většina lidí existuje, toť vše.

Osobnost.

Otažme se, zda jsme kdy viděli plné vyjádření osobnosti mimo v obrazivé oblasti umění? Vskutku, neviděli jsme ho nikdy. Caesar, praví Mommsen, byl úplný a dokonalý muž. Ale jak tragicky nejistý byl Caesar! Kdekoliv je muž, který uplatňuje autoritu, tam je muž, který se autoritě vzpírá. Caesar byl velmi dokonalý muž, ale jeho dokonalost brala se příliš nejistou cestou. Marcus Aurelius byl dokonalý muž, praví Renan. Ano; veliký císař byl dokonalý muž. Ale jak nesnesitelné byly požadavky, jež na něj kladli! Potácel se pod břemenem vlády. Byl si vědom, že jeden člověk je neschopen nésti tíži této titánské a příliš nesmírné říše. Považuji toho za dokonalého člověka, který se vyvíjí za dokonalých podmínek; člověka, který není ani raněn, ani týrán, ani mrzačen, ani v nebezpečenství. Většina osobností byla nucena ke vzpourám. Polovinu své síly zmrhali bojem. Byronova osobnost, na příklad, byla strašně mrhána srážkami s tupostí, pokrytectvím a

šosáctvím Angličanů. Takové srážky nezvyšují vždy sílu: často množí slabost. Byron neměl nikdy možnosti dát nám tolik, co by nám byl mohl dát. Shelley dopadl lépe. Jako Byron odešel z Anglie jak mohl nejdříve. Ale nebyl tak dobře znám. Kdyby Angličané měli ponětí, jak velkým básníkem skutečně jest, zuby a drápy byli by jej napadli a život mu učinili nesnesitelný dle možnosti. Ale Shelley nebyl pozoruhodnou postavou ve společnosti a tudíž jaksí jí unikl. Ale i u Shelleyho ještě jest nota odboje časem příliš silná. Základní notou dokonalé osobnosti není odboj, nýbrž klid.

Bude to asi něco podivuhodného — opravdová osobnost lidská — až ji spatříme. Poroste přirozeně a prostě jako květ nebo jako strom. Nebude v rozporu. Nebude nikdy dokazovati ani disputovati. Nebude zkoumati věci. Bude znáti vše. A přece nebude se pachtiti po učnostech. Bude v ní moudrost. Její hodnota nebude měřena hmotnými věcmi. Nebude míti nic. A přece bude míti vše; ať jí bude cokoli vzato, stále ještě bude míti, tak velice bohatá bude. Nebude se nikdy plésti mezi druhé a nebude na nich žádati, aby jí byly podobny. Bude je milovati, že se budou od ní lišiti. A přece nepletouc se mezi druhé, bude osvobozovati všechny, jako nás krásná věc oprošťuje, jsouc pouze tím, čím jest. Osobnost lidská bude opravdu zázračná. Bude tak zázračná jako osobnost dítěte.

Ve svém rozvoji bude osobnost podporována křesťanstvím, budou-li si lidé toho přát; nebu dou-li však lidé si přát, bude se rozvíjeti neméně jistě. Nebude se totiž ohlížeti po minulosti, nebude starati se, zda něco se událo nebo neudálo. Aniž připustí jiných zákonů leč vlastní zákony; aniž jiné autority leč vlastní autoritu. Než bude milovati ty, kdož snažili se zmnožiti osobnost, a často bude hovořiti o nich. Jedním z nich byl Kristus. »Poznej sebe sama« bylo napsáno nad branou antického světa. Nad branou nového světa bude napsáno »Buď sám sebou«. A poselství Kristovo k lidem bylo prostě: »Buď sám sebou«. Toť tajemství Kristovo.

Ježíš o bohatství.

Kdykoli mluví Kristus o chudých, myslí tím prostě osobnosti, právě jako kdykoli mluví o bohatých, myslí prostě lidi, kteří nevyvinuli své osobnosti. Ježíš žil ve společnosti, která dovolovala hromadění

soukromého vlastnictví právě jako naše, a evangelium, které hlásal, nepravilo, že je pro člověka výhodou v takové společnosti žiti o sporé nezdravé stravě, nositi rozedrané, nezdravé šaty, spáti v hrozných, nezdravých příbytcích a že je nevýhodou pro člověka žiti za zdravých, radostných a slušných podmínek. Takový názor byl by nesprávný v oné zemi i v oné době a byl by ovšem ještě nesprávnější nyní a u nás, neboť čím severněji člověk žije, hmotné potřeby stávají se pro život tím důležitější a naše společnost jest nekonečně složitější a vykazuje daleko větší protivy přepychu a bídy, než kterákoli společnost starého světa. Co Kristus myslil, bylo toto. Privil člověku: »Máš podivuhodnou osobnost. Rozvíjej ji. Bud sám sebou. Nedomnívej se, že tvoje dokonalost zakládá se v hromadění nebo vlastnictví vnějších věcí. Tvoje dokonalost je v tobě. Budeš-li jen chtít uskutečnit ji, nepotřebuješ být bohat. Obyčejní boháči mohou být lidmi okradeni. Skuteční boháči nikoli. V klenotnici tvou duše jsou nekonečně cenné věci, které nemohou ti být vzaty. A tedy se pokus tak utvářiti svůj život, aby ti vnější věci nemohly škoditi. A pokus se také zhoditi se osobního vlastnictví. Chováť v sobě špinavou zaujatost, nekonečnou námahu, ustavičné bezpráví. Soukromé vlastnictví brání individualismu na každém kroku,« Nutno poznamenati, že Ježíš nikdy nepraví, že chudáci jsou nutně dobří nebo že bohatí lidé jsou nutně špatní. To by nebylo pravda. Zámožní lidé jako třída jsou lepší než chudáci, jsou mravnější, vzdělanější a jemnějších způsobů. Jen jedna třída společnosti myslí víc na peníze než bohatí, a to jsou chudí. Chudý nemůže na nic jiného mysliti. V tom je bída chudoby. Ježíš praví, že člověk nedojde dokonalosti tím, co má, ani tím, co koná, nýbrž jedině tím, co jest. A tak bohatý jinoch, který k Ježíšovi přišel, jest líčen jako úplně dobrý občan, který nepřekročil nijakého zákona svého státu, nijakého příkazu svého náboženství. Je docela ctihodný v obyčejném smyslu tohoto neobyčejného slova. Ježíš praví k němu: »Měl bys se zřici svého vlastnictví. Překáží ti a staví se v cestu tvou dokonalosti. Je sítí kolem tebe. Je ti břemenem. Tvoje osobnost ho nepotřebuje. V sobě, a nikoliv mimo sebe, najdeš to, co skutečně jsi a čeho skutečně potřebuješ.« Svým přátelům praví totéž. Nabádá je, aby byli sami sebou a nepachtili se po ničem jiném. Co záleží na ostatních věcech? Člověk je v sobě úplný. Když se rozejdou po světě, svět bude s nimi v rozporu. To je

nevyhnutelno. Svět nenávidí individualismu. Ale nechť, to je nezmate. Nechť zůstanou klidni a v sebe soustředěni. Vezme-li jim někdo jejich plášť, nechť dají mu i kabát, aby ukázali, že hmotné věci nemají pro ně důležitosti. Budou-li je tupiti, nechť jim neodpovědí. Co záleží na tom? Co lidé povídají o člověku, nezmění člověka. Jest tím, co jest. Veřejné mínění nemá nej menší ceny. I když lidé užijí násilí, nechť oni neoplácejí násilím. To by znamenalo klesnouti na nízkou úroveň. Ba i ve vězení může člověk zůstat svobodný. Jeho duše může být svobodná. Jeho osobnost může být nezkalena. Může býti v klidu. A především nechť se nemísí mezi ostatní lidi a nesoudí jich nijakým způsobem. Osobnost jest cosi velmi tajuplného. Člověka nelze nikdy posuzovati dle toho, co koná. Může zachovávat zákon a přece býti ničemný. Může přestupovat zákon a přece býti šlechetný. Může být špatný, aniž kdy co špatného spáchal. Může se dopustit hříchu proti společnosti a přece uskutečňovat hříchem tím svoji pravou dokonalost.

Prost všech pout.

Byla tehdy žena, jež byla přistižena při cizoložství. Nevypravuje se nám historie její lásky, ale láska ta byla asi veliká; neboť Ježíš řekl, že odpouštějí se jí hříchové její, nikoliv proto, že se kála, nýbrž proto, že její láska byla tak hluboká a tak podivuhodná. Později, když krátce před svou smrtí Ježíš seděl na hostině, vešla tato žena a rozlila drahou masť na vlasy jeho. Jeho přátelé snažili se jí v tom bránit a pravili, že to marnotratnost a že peněz, které stála masť, mohlo býti užito na podporu milosrdenství lidí v nouzi nebo na něco podobného. Ježíš však nepřijal jejich názoru. Prohlásil, že hmotné potřeby člověkovy jsou veliké a velmi trvalé, ale že duchovní potřeby člověkovy jsou ještě větší. A že v božském okamžiku a zvolivši si vlastní způsob projevu, osobnost může dosíci dokonalosti. Svět uctívá v této ženě světici ještě podnes.

Ano, je mnoho uchvacujícího v individualismu. Socialism ničí rodinný život, na příklad. Kdyby bylo zrušeno soukromé vlastnictví, manželství ve své nynější formě nutně zajde. Jest to částí programu. Individualism jej přijímá a zjemňuje. Mění zákonité nucení ve formu svobody, která bude nápomocna úplnému rozvíti osobnosti a učiní lásku muže a ženy podivuhodnější, krásnější a vznešenější. Ježíš byl si

toho vědom. Zavrhl nároky rodinného života, ačkoli velmi platily v tehdejší době a společnosti. »Kdo je má matka? Kdo jsou moji bratři?« pravil, když mu řekli, že oni si přejí s ním promluvit. Když jeden z jeho učedníků prosil, aby směl odejít a pohřbít svého otce: »Nechť mrtví pohřbívají mrtvých,« bylo jeho hroznou odpovědí. Nebyl by dovolil, aby jakýkoliv nárok byl činěn na osobnost.

A tak jako Kristus může žít ten, kdo je dokonale a naprosto sám sebou. Může to být veliký básník nebo veliký vědec; nebo mladý student na universitě nebo pastýř na stepi; nebo tvůrce dramatu jako Shakespeare nebo bohoslov jako Spinoza; nebo dítě, které si hraje v zahradě nebo rybář, který vrhá svoji síť do moře. "Nezáleží na tom, čím kdo jest, pokud uskutečňuje dokonalost duše, která jest v něm. Všelike napodobení v morálce a životě je chybou. Ulicemi jerusalemskými dnešního dne plíží se šílenec, který nosí na bedrách dřevěný kříž. Je symbolem života, který je zkažen napodobením. Otec Damian jednal jako Kristus, když odešel, aby žil s malomocnými, protože touto službou uskutečnil plně to, co bylo v něm nej lepšího. Ale neméně podoben byl Kristu Wagner, když projevil duši svoji v hudbě; nebo Shelley, když uskutečnil svoji duši v písni. Není jen jeden typ člověka. Je mnoho způsobů dokonalosti jako je mnoho nedokonalých lidí. Může-li se nárokům milosrdenství podrobiti člověk a přece být svoboden, nárokům jednotvárnosti nikdo nemůže se podrobiti a zůstat ve všem svoboden.

Autorita utiskuje.

Tedy individualism to bude, jehož dosáhneme socialismem. A to přirozeným důsledkem. Stát musí vzdát se všelike myšlenky na vládu. Musí se jí vzdát, protože, jak řekl jistý moudrý muž, kdysi, mnoho století před Kristem, je možno nechat lidstvo samu sobě, ale není možno ovládnouti lidstvem. Všelike způsob vládnutí jest nedostatečný. Despotism je nespravedlivý ke každému, i k despotovi, který jest možná stvořen pro něco lepšího. Oligarchie jest nespravedlivá k mnohým a ochlokracie k několika. Velike naděje byly kdysi skládány do demokracie; ale demokracie znamená prostě vypráskati lidu lidem pro lid. Ukázalo se to. A řekl bych, že to bylo svrchovaně na čase, neboť každá autorita je velice snižující. Snižuje ty, kdož ji vykonávají, a snižuje

ty, nad kterými je vykonávána. Užívá-li se jí násilně, hrubě a krůtě, působí dobře plodíc nebo aspoň vyvolávajíc ducha odboje a individualismu, jenž autoritu zničí. Užívá-li se jí s jistou mírou vlídnosti a je-li provázena cenami a odměnami, pak hrozně demoralisuje. Lid jest si v tomto případě méně vědom hrozného útisku, který jej tíží, a jde životem v jakémsi surovém pohodlí jako ochočená zvěř a neuvědomuje si, že myslí myšlenkami jiných, žije mravem jiných, nosí opravdu to, co bychom měli nazvat odloženým šatem jiných a nikdy, ani na okamžik, není sám sebou. »Kdo chce být svoboděn,« praví jemný myslitel, »nesmí být jako jiní!« A autorita, svádějíc lid k jednotvárnosti, plodí mezi námi velmi hrubý druh přesyceného barbarství.

Trest a zášť.

Zároveň s autoritou zaniknou tresty. To bude veliký zisk — opravdu zisk nevypočitatelné ceny. Kdo čte dějiny, nikoliv v okleštěných vydáních, psaných pro školáky a studenty, ale v současných původních pramenech, pocítí dokonalý hnus, nikoliv ke zločinům, které spáchali zlí, nýbrž k trestům, které na ně uvalovali dobří; společnost zesurovuje nekonečně více obvyklým užíváním trestů, než nahodilými případy zločinů. Z toho zřejmě vychází, že čím víc ukládá trestů, tím více zločinů se plodí a většina moderního zákonodárství to uznala a ustanovila se na tom zmírniti tresty, pokud je to vůbec myslitelné. Kdekoliv je skutečně zmírnilo, všude výsledek byl neobyčejně dobrý. Čím méně trestů, tím méně zločinů. Nebude-li vůbec trestů, zločin buď zmizí anebo vyskytne-li se, bude ošetřován lékaři jako žalostný druh šílenství, který léčí se péčí a vlídností. Neboť ti, jež zoveme dnes zločinci, nejsou zločinci. Hlad, a nikoliv hřích, je otcem moderního zločinu. To je také důvodem, proč zločinci jako třída jsou tak naprosto nezajímaví s jakéhokoli psychologického stanoviska. To nejsou podivuhodní Macbethové a strašní Vautrinové, Jsou prostě tím, čím by byli obyčejní, ctihodní všední lidé, kdyby neměli dost jíst. Bude-li soukromé vlastnictví zrušeno, nebude nijaké nutnosti k zločinu, nebude ho nijak třeba; přestane existovati. Ovšem, všechny zločiny nejsou zločiny na majetku, ačkoli anglický zákon, jenž posuzuje člověka spíše podle toho, co má, než podle toho, co je, trestá zločiny

tyto s nej krutější a nej strašnější přísností, vyjma zločin vraždy, považuje smrt za horší než káznici, stanovisko to, se kterým, tuším, nesouhlasí naši zločinci. Avšak třeba zločin nemířil na vlastnictví, může vzniknouti třeba z bídy a pomsty a z útisku způsobeného naší nespravedlivou soustavou soukromého vlastnictví a zmizí, až bude tento systém zrušen. Až každý člen společnosti bude mít dostatek pro své potřeby a nebude omezován svým bližním, nebude míti nijakého zájmu na tom, aby omezoval někoho jiného. Zášť, která je neobyčejným zdrojem zločinu v moderním životě, je hnutím těsně spjatým s našimi představami o vlastnictví a vyhyne v době socialismu a individualismu. Je pozoruhodno, že v komunistických společnostech zášť je zcela neznáma.

Stroje.

Když stát nebude vládnouti, k čemu tedy bude? Stát bude dobrovolným sdružením, které bude organisovat práci; a bude vyráběti a rozdíleti nutné zboží. Stát bude konati, co jest nutné. Individuum bude konati, co jest krásné. A když jsem již užil slova práce, nemohu nepoznamenati, že se dnes velmi mnoho nesmyslu píše a povídá o důstojnosti tělesné práce. Není v tělesné práci vůbec nic, co by jí nutně dodávalo důstojnosti a většinou naprosto snižuje. Duševně i mravně jest urážливо pro člověka konati něco, v čem nenalézá radosti a mnoho druhů práce je činností zcela neradostnou, a nutno na ni tak pohlížeti. Zametati blátivou křižovátku osm hodin denně, kdy vane východní vítr, je odporným zaměstnáním. Zametati ji s duševní, morální a fysickou důstojností, zdá se mi nemožno. Zametati ji s radostí bylo by děsné. Člověk je pro něco lepšího stvořen než odklízeti špínu. Všechnu práci toho druhu měl by konati stroj. A nepochybuji o tom, že se tak stane. Za dnešního času člověk byl do jisté míry otrokem stroje a je cosi tragického v tom, že člověk počal hladovět, jakmile vynalezl stroj, aby zaň konal práci. Toť ovšem je výsledkem našeho systému soukromého vlastnictví a našeho systému soutěže. Jeden člověk je vlastníkem stroje, který vykoná práci za pět set lidí. Pět set lidí je potom zbaveno zaměstnání, a když nemá práce, hladoví a dá se do krádeže. Jeden člověk zmocní se výroby stroje a podrží ji a má pětsetkrát více, než by měl mít a pravděpodobně, což je daleko důležitější, mnohem více, než skutečně

potřebuje. Kdyby stroj byl majetkem všech, jeden každý měl by z toho prospěch. Bylo by to nesmírnou výhodou pro společnost. Všechna bezduchá práce, všechna jednotvárná, nudná práce, všechna práce, která se obírá hroznými věcmi za nepříjemných podmínek, musí být vykonávána strojem. Stroj musí pracovat za nás v uhelných dolech a konati všechny zdravotní služby a býti topičem na parnicích a čistiti ulice a běhati s poselstvím v dešti a konati vše, co je nudné a obtížné. Dnes stroj soutěží proti člověku. Za náležitých podmínek bude sloužiti člověku. Vůbec není pochyby, to že je budoucnost stroje a právě jako stromy rostou, zatím co hospodář spí, tak zatím co lidstvo bude se baviti nebo užívati zušlechtěné prázdňě — jež je cílem člověka a nikoli práce — nebo konati krásné věci nebo čisti krásné knihy nebo prostě pozorovati svět s obdivem a rozkoší, stroj bude vykonávati všechnu nutnou a neradostnou práci. Je faktem, že civilisace vyžaduje otrokův. Řekové v tom měli zcela pravdu. Nevykonávají-li otroci ošklivou, hroznou, odpornou práci, kultura a rozjímání jsou skoro nemožný. Zotročení lidí je nespravedlivé, nejisté a znemravňující. Na mechanickém otroctví, na otroctví stroje závisí budoucnost světa. A nebudou-li lidé vzdělaní nuceni sestupovati do hrozných, chudých čtvrtí a rozdělovati hladovícímu lidu špatné kakao a ještě horší vlněné příkrývky, budou míti radostnou prázdň, aby vymýšleli podivuhodné a nádherné věci pro vlastní radost a pro radost všeho lidstva. Každé město bude mít veliká skladiště síly, a bude-li třeba, i každý dům, a člověk tuto sílu přemění v teplo, světlo nebo pohyb, dle své potřeby. Není to Utopií? Mapa světa, na které není naznačena Utopie, není hodna ani pohledu, neboť vynechává zemi, kam lidstvo vždy popluje. A když lidstvo tu přistane, rozhlédne se a vidouc krásnější zemi, tam rozepne plachty. Pokrok je uskutečňování Utopií.

Umění v individualismu.

Řekl jsem tedy, že společnost bude organizací strojovou obstarávati věci užitečné a že krásné věci bude konati individuum. To je nejenom nutné, nýbrž jedinou možnou cestou, kterou lze dosíci jednoho nebo druhého. Individuum, které musí konati věci pro potřebu druhých a se zřetelem na jejich potřeby a jejich přání, nevykonává té práce se

zájmem a proto nemůže vložit do toho díla, co je v něm nejlepšího. Na druhé straně, kdykoli společnost nebo mocná vrstva ve společnosti nebo vláda jakéhokoliv druhu pokouší se předpisovati umělci, co má tvořiti, umění bud docela zajde anebo stane se stereotypní nebo zvrhne se v nízkou a nedůstojnou formu řemesla. Dílo umělecké je jedinečný výsledek jedinečného temperamentu. Jeho krása vyplývá z toho, že autor je tím, co jest. Nezavisí na tom, že jiní lidé mají své potřeby. Vskutku, v okamžiku, kdy umělec ohlíží se na to, co jiní lidé potřebují, a snaží se obstarati jejich přání, přestává býti umělcem a stává se nudným nebo zábavným řemeslníkem, poctivým nebo nepoctivým obchodníkem. Nemá již nadále nároku, aby byl považován za umělce. Umění je nej pronikavější formou individualismu, který svět kdy poznal. Řekl bych, že jest jedinou skutečnou formou individualismu, který svět poznal. Zločin, který, jak se za jistých podmínek může zdáti, zplodil individualism, musí poznati jiné lidi. Zločin patří do oblasti činu. Ale jen umělec může vytvářeti krásné dílo bez jakéhokoliv zřetele k bližním, bez jakéhokoliv styku s nimi; a netvoří-li jediné pro svou vlastní radost, není vůbec umělcem.

A třeba poznamenati, že Umění, ježto jest tak nepronikavou formou individualismu, svádí obecnstvo k pokusům, aby osobovalo si nad ním autoritu, která je právě tak nemravná jako směšná a právě tak zhoubná jako odporná. Není to zcela vinou obecnstva. Obecnstvo bylo vždy a v každém věku špatně vychováno. Požadovalo ustavičně na umění, aby bylo populární, aby vyhovovalo jeho nevyvinutému vkusu, aby lichotilo jeho nesmyslné ješitnosti, aby mu vypravovalo, co mu bylo již dříve vypravováno, aby mu ukazovalo, čím již dávno mělo se unaviti, aby je bavilo, když je mu nevolno po příliš těžkém jídle, a aby rozptylovalo jeho myšlenky, když je omrzela jeho vlastní tupost. Umění nemělo by se nikdy pokoušeti o to, aby bylo populární. Obecnstvo však mělo by se snažiti, aby cítilo umělecky. To je velmi podstatný rozdíl. Kdyby se řeklo muži vědy, že výsledky jeho pokusův a závěry, k nimž dochází, mají býti takové povahy, aby nezvracely přijatých populárních pojmů o předměť nebo aby neničily populárních předsudků nebo neurážely citlivosti lidí, kteří o vědě ničeho nevědí; kdyby se řeklo myslitelí, že má právo hloubati v nej vyšších sférách myšlenky jen potud,

že dospěje k týmž závěrům jako ti, kdož nikdy nepřemýšleli v nijaké oblasti vůbec — to by dnes dojistá vědce i myslitele značně rozveselilo. A přece ve skutečnosti velmi málo jen let uplynulo od té doby, kdy i filosofie i věda byly podrobeny hrubému lidovému dozoru, skutečné autoritě, buď autoritě všeobecné nevědomosti společenské nebo teroru a lačnosti moci církve nebo vlády. Ovšem, osvobodili jsme se do míry značné od pokusu, aby obecnost nebo církev nebo vláda omezovaly individualism vědeckého myšlení, ale stále ještě dějí se pokusy omezovati individualism umění tvůrčího. Vskutku, nejen že se dějí: jsou útočné, urážlivé a surové.

Vliv obecnosti.

V Anglii ona umění tomu nejlépe unikla, na kterých obecnost nemá zájmu. Básnictví je příkladem toho, co míním. Máme v Anglii vybrané básnictví, protože ho obecnost nečte a nemá tudíž na ně vlivu. Obecnost rádo tupí básníky, poněvadž jsou individuální, ale když jednou je potupilo, nechá je na pokoji. Co týče se románu a dramatu, tedy umění, o které se obecnost zajímá, jest výsledek vlivu lidové autority naprosto směšný. V žádné zemi není tak špatně psaných povídek, tak nudných, obyčejných prací ve formě románové, tak prázdných, všedních divadelních her, jako v Anglii. Nutně musí tomu tak býti. Lidová úroveň je takového rázu, že jí umělec nemůže postihnouti. Býti lidovým romanopiscem je zároveň i příliš snadné i příliš obtížné. Je to příliš snadné, protože požadavky obecnosti, pokud jde o vynalézavost, sloh, malbu duševní, pojmání života a literatury jsou v okruhu velmi nízké chápavosti a myslí velmi nevzdělané. Je to příliš nesnadné, protože umělec, aby vyhověl takovým požadavkům, musil by znásilnit svůj temperament, musil by nikoliv pro uměleckou radost psáti, nýbrž pro zábavu polovychovaného lidu a tak musil by potlačiti svůj individualism, zapomenouti své kultury, zničiti svůj styl a vzdáti se všeho, co jest v něm cenného. S dramatem jest tomu trochu lépe: divadelní obecnost miluje to, co je samozřejmé, toť pravda, ale nemiluje nudnosti; burleskní a fraškovitá komedie, dvě nej lidovější formy, jsou velmi výrazné formy umělecké. Může býti stvořeno dílo nádherné ve způsobu burlesky a frašky, a v dílech tohoto druhu jest

dovolena umělci v Anglii velmi značná svoboda. Dospějeme-li však k vyšším formám dramatu, teprve vidíme výsledky lidového dozoru. Jediná věc, které obecenstvo nemiluje, jest novota. Každý pokus, rozšířiti látkovou oblast umění, jest obecenstvu krajně odporný; a přece životnost a pokrok v umění závisí ve značné míře na ustavičném rozšiřování oblasti látkové. Obecenstvo nemiluje novoty, protože se jí bojí. Novota představuje mu jistý druh individualismu, zdůraznění se strany umělcovy, že si volí vlastní látku a zpracovává jí, jak mu libo. Obecenstvo je zcela v právu jednajíc tak. Umění je individualismem a individualism je ničící a rozkladnou silou. V tom tkví jeho nesmírná cena. Neboť snáží se zvrátiti jednotvárnost typu, otroctví zvyku, tyranii obvyklosti a snížení člověka na úroveň stroje. V umění přijímá obecenstvo minulost, protože jí nemůže změnit, nikoliv že si jí váží. Polyká všechny své klasiky, aniž jich kdy okusilo. Trpí je jako něco nevyhnutelného, a protože jich nemůže odmítnouti, žvaní o nich. Je to dosti podivné nebo není to podivné, podle stanoviska, jaké člověk zaujme, ale toto uznávání klasického působí velmi mnoho škody. Nekritický obdiv bible a Shakespeara v Anglii je příkladem toho, co míním. Pokud jde o bibli, působí tu i vážnost církevní autority, pročež netřeba mi prodlévati při tomto bodu.

Nové v umění.

Ale pokud jde o Shakespeara, je zřejmo, že obecenstvo skutečně nevidí ani krásy ani nedostatků jeho her. Kdyby vidělo krásy, nestavělo by se proti vývoji dramatu; a kdyby vidělo nedostatky, rovněž by se nestavělo proti vývoji dramatu. Jest tomu tak: obecenstvo užívá národních klasiků jako prostředku, aby zdržovalo pokrok v umění. Snižuje klasiky na autority. Užívá jich jako klacků, aby bránilo svobodnému vyjádření krásy v nových formách. Táže se stále spisovatele, proč nepíše jako kdosi jiný, nebo malíře, proč nemaluje jako kdosi jiný, úplně zapomínajíc, že by každý z nich přestal býti umělcem, kdyby činil něco takového. Nová forma krásy je mu naprosto odporná a kdykoli se objeví, zlobí se tak a tak jest zmateno, že užívá vždy dvou hloupých výrazů — jednoho, že dílo umělecké je zcela nesrozumitelné, druhého, že dílo umělecké je zcela nemravné. Co míní těmito slovy? Zdá se, že

asi toto: Práví-li, že dílo je zcela nesrozumitelné, míní tím, že umělec řekl nebo stvořil něco krásného, co je nové; označí-li dílo za zcela nemravné, míní tím, že umělec řekl nebo stvořil něco krásného, co je pravdivé. První výraz týká se stylu; druhý látky. Ale, jak zdá se, užívají těch slov zcela neurčitě, jako luza užívá dlaždic, které má po ruce. Není na příklad jediného skutečného básníka nebo prosaika v tomto století, kterému by obecnstvo nebylo slavnostně udělilo diplom nemravnosti a diplomy tyto fakticky nahrazují u nás to, co ve Francii znamená formální přijetí do Akademie a na štěstí činí zřízení této instituce v Anglii zcela zbytečným. Ovšem obecnstvo užívá těch slov velmi ledabyly. Že nazvalo Wordswortha nemravným básníkem, bylo lze čekat. Wordsworth byl básníkem. Ale že nazvalo Charlesa Kingsleye nemravným romanopiscem, jest podivné. Prósa Kingsleyova není zvláště vybrané jakosti. Než slovo je tu, a užívají ho, jak nejlépe umějí. Umělec ovšem nedá se tím másti. Pravý umělec je člověk, který naprosto věří v sebe sama, protože je naprosto sám sebou. Ale dovedu si pomyslet, kdyby umělec v Anglii vytvořil umělecké dílo, které hned, jak se objevilo, uznáno bylo obecnstvem, či jeho mediem, veřejným tiskem, za dílo zcela srozumitelné a vysoce mravné, že by se vážně tázal, zda tvoře dílo to byl skutečně sám sebou, a zda tedy dílo to není ho zcela nehodno a není-li buď naprosto jen druhořadé anebo vůbec bez všeliké umělecké hodnoty.

»Nezdravé« a »exotické«.

V posledních několika letech, možno ještě podotknouti, dvě jiná přídavná jména byla přidána do velmi chudého slovníku nadávek, které má obecnstvo proti umění. Jedno slovo jest »nezdravý«, druhé slovo jest »exotický«. Toto vyjadřuje toliko vztek pomíjející houby proti nesmrtelné, omamující a vzácně půvabné orchideji. Je to hold, ale hold, který nemá význámu. Slovo »nezdravý« připouští však rozboru. Je to značné zajímavé slovo. Je to vskutku tak zajímavé slovo, že lidé, kteří ho užívají, nevědí, co znamená.

Co znamená? Co je to zdravé nebo nezdravé dílo umělecké? Všechny výrazy, jichž užíváme rozumně, mají vztah buď k jeho slohu nebo k jeho předmětu nebo k oběmu zároveň. Pokud jde o sloh, je dílo umělecké

zdravé, když sloh uznává krásu materiálu, kterého upotřebuje, ať již tím materiálem je slovo nebo bronz, barva nebo slonová kost, a užívá této krásy jako prostředku, aby vyvolalo estetický účinek. Pokud jde o předmět, je dílo umělecké zdravé, když volba tohoto předmětu je podmíněna temperamentem umělcovým a přímo z něho vyrůstá. Krátce, zdravé je to dílo umělecké, které je i dokonalé i osobní. Formu a obsah nelze ovšem odlučovatí v díle uměleckém; jsou vždy jedno a totéž. Ale pro účely rozboru a necháme-li na okamžik jednotu exotického dojmu stranou, můžeme je rozumovým pochodem od sebe oddělit. Nezdravým uměleckým dílem na druhé straně jest dílo, jehož sloh je obyčejný, staromódní a sprostý, a jehož předmět není pečlivě vybrán, nikoliv protože umělec má v něm zálibu, ale protože myslí, že obecenstvo nazývá zdravým, co je vždy výrobkem naprosto nezdravým; a co obecenstvo jmenuje nezdravým románem, je vždy krásné a zdravé dílo umělecké.

Snad jsem přece křivdil obecenstvu, když jsem jeho estetický slovník omezil na slova »nemravný«, »nesrozumitelný«, »exotický« a »nezdravý«. Ještě jednoho slova užívají. Je to slovo »chorobný«. Neužívají ho často. Význam slova je tak prostý, že se bojí ho užívat. Přece však někdy ho užijí a občas střetnete se s ním v lidových novinách. Je ovšem směšno užívatí toho slova o díle uměleckém. Neboť co je choroba jiného než nálada, emoce nebo druh myšlenky, kterou nelze vyjádřit? Obecenstvo je stále chorobné, protože nikdy nedovede pro nic najít výrazu. Umělec není nikdy chorobný, umělec vyjádří všecko. Stojí mimo svůj předmět a jeho prostřednictvím vyvolává nerosrovnatelné a umělecké účinky. Nazvat umělce chorobným, protože obral si nemoc za svůj předmět, je tak pošetilé, jako kdyby někdo nazval Shakespeara šíleným, protože napsal Krále Leara.

Snad ani není třeba, abych řekl, že ani na okamžik nermoutím se, že veřejnost a veřejný tisk zneužívá těchto slov. Nechápu, jak by jich mohli užívat ve správném významu, nemajíce porozumění pro to, co je umění. Konstatují toliko, že se jich zneužívá; a pokud jde o původ zneužívání a smysl, který se za tím za vším skrývá, výklad je velmi jednoduchý. Pochází to z barbarského pojetí autority. Pochází to z přirozené neschopnosti, aby společnost zkažená autoritou mohla chápatí a ocenití individualism. Slovem, pochází to z té obludné a nevědomé věci, která se zove veřejným míněním a která je špatná, ale

dobrych úmyslů, pokouší-li se ovládati jednání, která je ohavná a zlých úmyslů, pokouší-li se ovládati myšlenku nebo umění.

V celku umělec něco získává, je-li napadán. Jeho individualita sílí. Stává se úplněji sebou samým. Ovšem útoky bývají velmi hrubé, velmi nestydaté a velmi sprosté. Ale vždyť umělec nečeká ušlechtilosti od sprosté mysli nebo stylu od předměstské inteligence. Sprostota a obmezenost jsou dva velmi mohutní činitelé v moderním životě. Litujeme toho, přirozeně. Ale jsou zde. Jsou předmětem studia jako cokoli jiného. A lze jen spravedlivě poznamenati, že moderní žurnalisté vždycky omlouvají se v soukromí z toho, co proti nám napsali veřejně.

Žurnalism.

Lze skutečně daleko více říci na prospěch veřejného mínění lidu. Ona může být ušlechtilá. Tato je vždy pošetilá. Bylo často řečeno, že síla není důvodem. To však závisí úplně na tom, co chceme dokazovati. Mnohé z nej důležitějších problémů posledních několika století, jako trvání osobní vlády v Anglii nebo feudalismu ve Francii, bylo úplně rozřešeno silou fysickou. I násilnost revoluce může učiniti dav na okamžik velkolepým a skvělým. Byl to osudný den, kdy obecnstvo objevilo, že péro je mocnější než dlaždice a může se státi útočnější než cihla. Ohlíželi se ihned po žurnalistovi, našli ho, vychovali a učinili si z něho pilného a placeného sluhu. Jest toho velmi želeť, pro obě strany. Za barikádou může státi mnoho vznešeného a heroického. Ale co skrývá se za úvodním článkem než předsudek, hloupost, podlost a žvást? A spojí-li se tito čtyři dohromady, vydají strašnou sílu a tvoří novou autoritu.

Lidé za starých časů měli mučidla. Nyní mají tisk. Je to zajisté pokrok. Ale je to velmi špatné a nespravedlivé a znemravňující. Kdosi — byl to Burke? — nazval žurnalism čtvrtým stavem. Bylo to kdysi pravda, beze vší pochyby. Ale dnešního dne jest žurnalism jediným stavem. Pohltil ostatní tři stavy. Lordové světšší neříkají nic, lordové duchovní nemají, co by řekli, sněmovna dolní nemá, co by řekla, a říká to. Jsme ovládáni žurnalismem. V Americe president vládne čtyři léta a žurnalism vládne stále a stále. Na štěstí v Americe žurnalism vyhnal svoji autoritu v krajní hrubost a surovost. Přirozeným důsledkem počal

vyvolávatí ducha odboje. Bud' lidi baví nebo budí v nich odpor, dle jejich temperamentu. Ale není již skutečnou mocí, kterou byl. Neberou ho vážně. V Anglii žurnalism, vyjma několik dobře známých případů, nedospěl k tak výstřední surovosti, a jest činitelem ještě velkým, skutečně mocí pozoruhodnou. Tyranie, které se domáhá nad soukromým životem, zdá se mi zcela neobyčejnou. Veřejnost má nenasytnou zvědavost věděti vše, vyjma to, co je hodno poznání. Žurnalism, jenž si toho je vědom a má obchodnickou povahu, vyhoví její poptávce. V dřívějších stoletích přibíjelo obecenstvo žurnalistům uši na pumpu. To bylo velmi ohavné. V dnešním století sami žurnalisté tisknou uši ke klíčové dírce. To je mnohem horší. A co zlo činí ještě těžším, je okolnost, že žurnalisté, které třeba nejvíce kárat, nejsou oni zábavní žurnalisté, kteří píší do rodinných listů. Škodu největší působí vážní, myslící, opravdoví žurnalisté, kteří slavnostně, jak nyní jejich obyčejem, vytáhnou na oči obecenstvu nějaký případ ze soukromého života velikého státníka, muže, který je zastancem politické myšlenky a tvůrcem politické moci, a vybídnou obecenstvo, aby diskutovalo o případu, aby uplatnilo svou autoritu v té věci, aby projevilo své názory a netoliko aby projevilo svoje názory, nýbrž aby je uvedlo ve skutek, aby předpisovalo muži ve všech věcech, aby předpisovalo jeho straně, aby předpisovalo jeho kraji, vskutku aby učinilo sebe směšným, odporným a škodlivým. O soukromém životě mužů a žen nemělo by se obecenstvu vypravovati. Obecenstvu do toho není naprosto nic. Ve Francii jsou na tom lépe. Nedovolují tam, aby podrobnosti z procesů a rozvod byly uveřejňovány pro zábavu a kritisování obecenstva. Veřejnost smí se toliko dozvědět, že nastal rozvod a že k němu bylo přivoleno na žádost jednoho nebo druhého nebo obou manželů. Ve Francii skutečně omezují žurnalistiku a dopřávají umělci svobodu téměř dokonalou. V Anglii dopřáváme naprostou svobodu žurnalistovi a zcela omezujeme umělce. Anglické veřejné mínění, to třeba doznati, snaží se spoutati a omeziti a znetvořiti muže, který tvoří skutečně krásné věci, a donucuje žurnalistu rozšlapávati věci, které jsou v podstatě ošklivé a odporné a pobuřující. I máme u nás nejvážnější na světě žurnalisty a nejneslušnější noviny. Nepřepínám, mluvím-li o donucování. Jsou, možná, někteří žurnalisté, kteří mají skutečně rozkoš z toho, uveřejní-li hrozné věci, anebo kteří, protože jsou chudí, shánějí skandály, aby si

zjednali jakýsi trvalý základ příjmu. Jsou jiní žurnalisté, jsem o tom přesvědčen, lidé dobře vychovaní a vzdělaní, kterým skutečně se protiví uveřejňovati takové věci, kteří vědí, že je nesprávně tak jednat a jednají tak pouze z toho důvodu, že nezdravé poměry, za nichž provozují své zaměstnání, je zavazují, aby poskytli co možná nejvíce a plně uspokojili hrubý vkus lidu. Je velmi ponižující pro každého člověka vzdělaného žít v takovém zaměstnání, a nepochybuji, že většina z nich to jasně cítí.

Divadlo.

Avšak zanechme této skutečně velmi špinavé stránky předmětu a vratme se k otázce lidové vlády ve věcech umění, čím rozumím veřejné mínění předpisující umělci formu, již má užití, způsob, jakým jí má užití, a materiál, jímž má pracovati. Právil jsem, že jsou v Anglii na tom nejlépe umění, o která obecnostvo nejeví zájmu. Nicméně jeví zájem o drama, a protože jistý pokrok se v dramatech stal v posledních desíti nebo patnácti letech, je důležité vytknouti, že za tento pokrok třeba děkovati jen několika individuálním umělcům, kteří odmítali přání lidového vkusu přijati za svoje heslo a odmítali považovati umění za pouhou věc poptávky a nabídky. Mr. Irving podivuhodnou a živou svojí osobností, stylem, který měl v sobě skutečně opravdový barevný element, svou neobyčejnou mohutností nejen pro pouhé napodobení, nýbrž i pro obrazivé a rozumové tvoření, kdyby byl měl jediným cílem podati obecnstvu, čeho si přeje, byl by provozoval nej sprostší hry nej sprostším způsobem a byl by získal tolik úspěchu a peněz, co si jen člověk přát může. Ale to nebylo jeho cílem. Jeho cílem bylo, aby uskutečnil svoji vlastní dokonalost jako umělec za jistých podmínek a v určitých formách uměleckých. Z počátku obracel se jen k několika: nyní vychoval mnohé. Stvořil v obecnstvu i vkus i temperament. Obecnostvo cení jeho umělecký úspěch nesmírně. Často však rád bych věděl, zda obecnostvo chápe, že za tento úspěch úplně děkuje faktu, že Irving nepřijal jeho měřítka, ale uskutečnil sebe sama. S jeho měřítkem Lyceum bylo by stalo se jakousi boudou druhého řádu, jako jsou některá lidová divadla dnešního dne v Londýně. Ať již to obecnostvo chápe čili nic, přece zůstane faktem, že vkus a temperament byly, do

jisté míry, v obecnstvu stvořeny a že obecnstvo může tyto vlastnosti vyvíjeti. Problémem tedy je, proč obecnstvo nestává se kulturnější? Má schopnosti. Co mu brání?

Věc, která mu brání, třeba to říci znovu, jest jeho touha provozovati autoritu nad umělcem a nad díly uměleckými. V jistých divadlech, jako jsou Lyceum a Haymarket, obecnstvo, jak zdá se, dostává se do vlastní nálady. V obou těchto divadlech byli individuální umělci, jimž podařilo se v poslucháčstvu stvořiti — každé londýnské divadlo má svoje vlastní poslucháčstvo — temperament, k němuž obrací se umění. A jaký je to temperament? Je to temperament vnímavosti. Tot vše.

Drama.

Přistupuje-li někdo k dílu uměleckému s jakoukoli snahou vykonávati nad ním a umělcem autoritu, přistupuje k němu v takovém duchu, že nemůže z něho míti uměleckého dojmu vůbec. Dílo umělecké musí ovládnouti pozorovatele; pozorovatel nesmí ovládnouti dílo umělecké. Pozorovatel musí vnímati. Je houslemi, na které hraje mistr. A čím dokonaleji dovede potlačovati své vlastní pošetilé názory, své vlastní pošetilé předsudky, své vlastní bláhové představy o tom, čím umění má a čím nemá býti, tím spíše dovede chápati a oceňovati dílo umělecké. To je zcela zřejmé v případě anglických žen a mužů, obyčejného to divadelního obecnstva. Ale právě tak platí to o tak zvaných lidech vzdělaných. Neboť představy vzdělaných lidí o umění jsou odvozeny přirozeně z toho, čím umění bylo, kdežto nové dílo umělecké je krásné, protože je tím, čím umění nikdy nebylo; a měřiti je stanoviskem minulosti znamená měřiti je stanoviskem, na jehož překonání závisí jeho skutečná dokonalost. Temperament schopný pomocí fantasmie a v oboru fantasmie vnímati nové a krásné dojmy, je jediný temperament, který dovede oceniti dílo umělecké. A jako to platí o hodnocení sochařství a malířství, ještě více to platí o hodnocení takových umění, jako drama. Neboť malba a socha nejsou v rozporu s časem. Nedbají o souslednost. V jediném okamžiku lze postřehnouti jejich jednotu, V literatuře je to jinak. Je třeba času, než se uskuteční jednota účinku. A tak v dramatu může se v prvním jednání hry udáti něco, čehož umělecká cena může býti patrna divákovi teprve po třetím nebo čtvrtém

jednání. Má se ťulpas zlobiti a vykřikovati a rušiti hru a obtěžovati umělce? Nikoliv. Počestný člověk bude klidně seděti a pozná rozkošné dojmy údivu, zvědavosti a nejistoty. Nepůjde do divadla, aby pozbyl své nízké nálady. Půjde do divadla, aby uskutečnil umělecký temperament. Není soudcem uměleckého díla. Jest jedním z těch, jimž dovoleno, viděti umělecké dílo, a je-li dílo krásné, aby patřice na ně zapomenuli všeho sobectví, které je mučí — sobectví vlastní nevědomosti nebo sobectví vlastního věděni. Tato zvláštní stránka dramatu bývá, myslím, sotva dostatečně uznávána. Dobře mohu si představit, když Macbeth ponejprv byl proveden před moderním londýnským obecenstvem, že mnozí z přítomných činili přísné a důrazné námitky proti čarodějnicím v prvním jednání, proti jejich groteskní mluvě a jejich směšným slovům. Ale když je kus dohrán, poznáte, že smích čarodějnic v Macbethu je tak strašný, jako smích šílenství v Learovi, strašnější než smích Jagův v mouřenínově tragedii. Žádný pozorovatel umění nepotřebuje dokonalejší vnímavosti než divák v divadle. V ten okamžik, kdy snaží se vykonávat autoritu, stává se vysloveným nepřitelem umění a sebe sama. Umění toho nedbá. On sám tím trpí.

Román.

S románem je tomu právě tak. Autorita lidová a uznávání lidové autority jest osudné Thackerayův Esmond je krásné dílo umelecké, protože autor psal pro svou vlastní rozkoš. Ve svých ostatních románech, v Pendennisu, ve Philipu i ve Vanity Fair často příliš myslí na obecenstvo a kazí své dílo, buď že přímo obrací se k sympatiím obecenstva, buď že přímo se mu vysmívá. Pravý umělec nedbá obecenstva. Obecenstvo proň neexistuje. Nemá ani makových ani medových koláčů, aby jimi obludu uspal nebo nakrmil. To ponechává lidovému romanopisci. Máme dnes v Anglii vynikajícího romanopisce, Jiřího Mereditha. Ve Francii jsou lepší umělci, ale Francie nemá nikoho, jehož postřeh života byl by tak široký, tak pestrý, tak umělecky pravdivý. Na Rusi jsou vypravovatelé, kteří mají živější smysl pro to, čím může býti strast v díle básnickém. Ale tu jest filosofie v básnickém díle. Jeho lidé nežijí pouze, ale žijí v myšlence. Můžete je vidět s nesčíslných stanovisek. Jsou sugestivní. Duše je v nich a kolem nich.

Vykládají a jsou symboličtí. A ten, kdo je stvořil, tyto podivuhodné, živé postavy, stvořil je pro svou vlastní rozkoš a netázal se obecnstva, čeho si přeje, nikdy se nestaral zvědět, čeho si přeje, nikdy nedovolil, aby obecnstvo mu předpisovalo nebo nějak na něj působilo, ale stále prohluboval svou vlastní osobnost a tvořil své vlastní individuální dílo. Z počátku nikdo nepřicházel k němu. Nestaral se o to. Pak přišlo jich několik málo. Ani to ho nezměnilo. Nyní přišli mnozí. On je stále týž. Je nesrovnatelným romanopiscem.

Dekoratívni umění.

S dekorativním uměním není jinak. Obecnstvo ulpělo s tvrdošijností skutečně vášnivou na tom, co, jak myslím, bylo přímou tradicí Veliké Výstavy mezinárodní všednosti, tradicí, která byla tak hrozná, že příbytky, ve kterých lidé žili, hodily se k obývání pouze pro slepce. Začaly se tvořit krásné věci, krásné barvy vycházely z ruky malířovy, krásné vzory z hlavy umělcovy, a prokazovala se užitečnost krásných věcí a jejich cena a důležitost. Obecnstvo bylo nad tím skutečně pohoršeno. Přišlo z míry. Říkalo hloupé věci. Nikdo toho nedbal. Nikdo ani o písmeno nebyl zkrácen. Nikdo nepodal se veřejnému mínění. A dnes je skoro nemožno, abyste vešli do moderního příbytku a nespatrii nějakého přiznání k dobrému vkusu, nějakého přiznání hodnoty půvabnému okolí, nějakého znamení, že krása se cení. Opravdu, dnešního dne jsou lidské příbytky zpravidla zcela rozkošné. Lidé dali se značně civilisovati. Jest však jen spravedливо přiznati, že za ten neobyčejný úspěch revoluce ve výzdobě příbytku, jeho zařízení a podobném není ve skutečnosti děkovati většině obecnstva, že by bylo projevilo v těchto věcech velmi jemný vkus, nýbrž jest zaň hlavně děkovati té okolnosti, že řemeslníci cenili rozkoš tvořiti, co je krásné, a že si tak živě uvědomili ohydnost a sprostotu toho, čeho si obecnstvo dříve přálo, že prostě obecnstvo vyhladověli. Bylo by zcela nemožno nyní zaříditi pokoj tak, jak byly zařizovány před několika málo lety, nechcete-li jíti pro každý kus nábytku na dražbu starého nábytku z hotelu třetí třídy. Takových věcí již nevyrobějí. Nechtě se tomu vzpírají, lidé dnešního dne musí míti cosi půvabného ve svém okolí. Na jejich

šťěstí, jejich nároky na autoritu v těchto uměleckých věcech přišly úplně na zmar.

Mocni toho světa.

Je tedy zřejmo, že všeliká autorita v takových věcech je na škodu. Lidé se často táží, za které formy vlády mohl by umělec žiti nejpříznivěji. Na tuto otázku je pouze jediná odpověď. Formou vlády, umělci nejpříznivější, není vůbec žádná vláda. Autorita nad ním a nad jeho uměním je směšná. Tvrdilo se, že za despotismu umělci vytvořili krásná díla. Není tomu zcela tak. Umělci nenavštěvovali despotův jako poddaní, aby byli tyranisováni, nýbrž jako kočující kouzelníci, jako potulné podmaňující osobnosti, aby jako hosté byli přijati a hýčkáni a necháni v klidu a mohli svobodně tvořiti. To třeba říci na prospěch despotův, že despota může mít kulturu, protože je individuem, kdežto lůza jí nikdy nemá, protože je nestvůrou. Kdo je císařem a králem, může se sehnout, aby zvedl malíři štětec, ale sehne-li se demokracie, činí tak jen proto, aby házela blátem. A přece nepotřebuje se demokracie tak hluboko shýbat jako císař.

Ale není nikterak nutno rozlišovati monarchu od luzy: každá autorita je stejně škodlivá. Jsou tři druhy despotů. Jest despota, který vládne nad tělem. Jest despota, který vládne nad duší. Jest despota, který vládne nad tělem a duší zároveň. První nazývá se kníže. Druhý nazývá se papež. Třetí nazývá se lid. Kníže může být vzdělaný. Mnozí knížata Byli vzdělaní. Avšak kníže je nebezpečný. Myslete na Dantea trpké slavnosti ve Veroně, na Tasa v šilencově cele ve Ferrare. Je lépe pro umělce nežít s knížaty. Papež může být vzdělaný. Mnozí papežové byli vzdělaní; byli to špatní papežové. Špatní papežové milovali krásu skoro tak vášnivě, ba právě s takovou vášní, jako nenáviděli dobří papežové myšlenku. Za mnohé děkuje lidstvo bezbožnosti papežů. Dobrota papežů má toho na svědomí strašně mnoho. Ačkoli Vatikán uchoval si rhetoriku svých hromů a ztratil metlu svých blesků, přece je lépe pro umělce, nežijeli s papeži. Byl papež, který řekl o Cellinim v konklave kardinálů, že obecné zákony a obecná autorita nejsou pro lidi jako je on; ale byl papež, který uvrhl Celliniho do vězení a držel ho tam tak dlouho, až upadl v šílenství a tvořil si neskutečná vidění a viděl zlaté slunce vcházet

do své komnaty a tak se zamiloval do něho, že pokusil se o útěk a lezl s věže na věž a padnuv na úsvitě v omamném vzduchu, zmrzačil se a vinař ho přikryl vinným listím a dovezl na káře ke komus, kdo pečoval o něho, protože miloval krásné věci. Papežové jsou nebezpeční. A lid? Co říci o něm a jeho autoritě? Snad bylo již dosti pověděno o něm a o jeho autoritě. Jeho autorita je cosi slepého, tupého, ohyzdného, groteskního, tragického, zábavného, vážného a plzkého. Je nemožno umělci, aby žil s lidem. Každý despota podplácí. Lid podplácí a znásilňuje. Kdo mu radil, aby vykonával autoritu? Byl stvořen, aby žil, naslouchal a miloval. Kdosi dopustil se na něm veliké křivdy. Porušil se napodobením nižších. Chopil se žezla knížecího. Jak má ho užívat? Chopil se trojitě tiary papežovy. Jak snese její tíži? Podobá se clownovi, jehož srdce puklo. Podobá se knězi, jehož duše dosud se nezrodila. Všichni, kdo milují krásu, mějte s ním útrpnost. Ač sám nemiluje krásy, přece ať má soucit se sebou. Kdo naučil jej umění tyranů? Jest ještě mnoho jiných věcí, na které možno ukázati. Možno ukázati na to, jak Renaissance byla veliká, protože nesnažila se řešiti žádného sociálního problému a nestarala se o takové věci, ale dovolovala individuu, aby se rozvíjelo svobodně, krásně a přirozeně, a měla veliké a individuální umělce a veliké a individuální muže. Možno ukázati na to, jak Ludvík XIV. stvořiv moderní stát, zničil individualism umělcův, a učinil věci nestvůrnými v jejich jednotvárném opakování, a odpornými v jejich jednostejné pravidelnosti a zničil po celé Francii tu jemnou svobodu výrazu, která tvořila z tradice novou krásu a nové zjevy z antických tvarů. Ale minulost nemá významu. Přítomnost nemá významu. S budoucností jest se nám zabývati. Neboť minulost jest to, čím člověk neměl být. Přítomnost jest to, čím člověk nemá být. Budoucnost jest to, čím jsou umělci.

Lze ovšem říci, že tento plán, jak jej zde rýsuji, jest zcela nepraktický a že jest proti lidské přirozenosti. To je pravda. Je nepraktický a je proti lidské přirozenosti. Proto právě jest toho hoden, aby byl proveden, a proto byl narýsován. Neboť co je praktický plán? Praktický plán je buď plán, který již existuje, nebo plán, který by mohl býti proveden za nynějších podmínek. Ale právě nynější podmínky jsou to, proti nimž bojujeme; a každý plán, který by přijal tyto podmínky, je špatný a nesmyslný. Podmínky budou odstraněny a lidská přirozenost se změní.

Jediná věc, již skutečně známe o lidské přirozenosti, jest, že se mění. Měnlivost jest jedinou vlastností, kterou jí můžeme přisuzovati. Systémy, které se nezdařily, byly právě ty, jež spoléhaly na stálost lidské přirozenosti a nikoli na její růst a vývoj. Omylem Ludvíka XIV. bylo, že myslel, že lidská přirozenost bude vždy stejná. Výsledkem jeho omylu byla francouzská Revoluce. Byl to podivuhodný výsledek. Všechny výsledky bludů vládních jsou velmi podivuhodné.

V čem jest individualism?

Je nutno také poznamenati, že individualism nepřichází k člověku s nějakým chorobným kázáním o povinnosti, což prostě znamená, dělati to, čeho si druzí lidé přejí, protože toho potřebují; anebo s nějakým kázáním o sebeobětování, což je pouze přežitkem divošského seabemrzačení. Ve skutečnosti nepřijde k člověku vůbec s nijakými požadavky na něho. Vzchází přirozeně a neodvratně z člověka samého. Jest bodem, ke kterému směřuje všechen způsob života tíhne. A tak individualism nevykonává nijakého nátlaku na která tkví v každém způsobu života a k níž všechen způsob života tíhne. A tak individualism nevykonává docela nijakého nátlaku na člověka. Naopak člověku praví, že nemá trpěti, aby nátlak na něho byl vykonáván. Nesnaží se donutiti lidi, aby byli dobří. Ví, že lidé jsou dobří, necháme-li jich na pokoji. Člověk vyspěje k individualismu sám ze sebe. Rozvíjí nyní takto individualism. Tázati se, zda individualism je praktický, je tolik jako tázati se, zda vývoj je praktický. Vývoj je zákonem života a není vývoje leč směrem k individualismu. Kde není snaha tato patrna, tam jest případ uměle zadržného růstu nebo choroby nebo smrti.

Sobectví a soucit.

Individualism bude také nesobecký a nestrojený. Bylo řečeno, že jedním z následků neobyčejné tyranie autority jest, že pravý a prostý smysl slov byl naprosto zkroucen a že se jich užívá, aby byl vyjádřen opak jejich pravého významu. Co je pravdou o umění, je pravdou o životě. Dnes nazvou afektovaným muže, který se strojí, jak se mu líbí. Ale čině to, jedná docela přirozeně. Afektovanost v těchto věcech spočívá naopak v tom, že se člověk odívá dle názorů bližních, jichž názory, protože

jsou to názory většiny, jsou asi nejvš hloupé. Nebo nazvou sobeckým člověka, žije-li způsobem, který se mu zdá nej přiměřenější k plnému uskutečnění jeho vlastní osobnosti, je-li vskutku hlavním cílem jeho života vlastní rozvoj. Ale to jest způsob, kterým by měl žít každý. Není sobectvím žít dle vlastního přání, ale žádati na jiných, aby žili dle našeho přání. A nesobectvím je, nechati život jiných lidí na pokoji, nepřekážeti jim. Sobectví vždy usiluje stvořiti kolem sebe naprostou jednotvárnost typu. Nesobeckost uznává nekonečnou měnnost typu jako cosi rozkošného, přijímá ji, souhlasí s ní, raduje se z ní. Není sobecké, myslí-li člověk po svém. Člověk, který nemyslí po svém, nemyslí vůbec. Je hrubým sobectvím požadovati na bližním, aby myslil tímž způsobem, aby měl stejné mínění. Proč? Dovede-li mysliti, bude pravděpodobně mysliti jinak. Nedovede-li mysliti, je nesmyslné požadovati na něm jakoukoli myšlenku. Červená růže není sobecká, chce-li býti červenou růží. Ale sobecké by bylo, kdyby si přála, aby všechny ostatní květiny v zahradě byly červené a růžemi. V době individualismu budou lidé zcela přirození a nesobečtí a budou znáti smysl slov a budou je uskutečňovati v svobodném krásném životě. Lidé nebudou ani egoističtí jako jsou nyní. Neboť sobcem je ten, kdo činí nároky na druhé a individualista nebude toužiti po něčem takovém. Nebude mu to působiti rozkoš. Až člověk uskuteční individualism, uskuteční také soucítění a budevje projevovati svobodně a samovolně. Podnes člověk stěží pěstoval soucítění. Měl pouze soucit s utrpením a soucit s utrpením není nej vyšší formou soucítění. Všechno soucítění je krásné, ale soucítění s utrpením je druh nejméně krásný. Je potřisněn sobectvím. Může státi se chorobným. Jest v něm jistý prvek bázně o naši vlastní bezpečnost. Obáváme se, že sami se můžeme státi malomocni a oslepnouti a že nikdo se nebude o nás starati. Měli bychom však soucítiti s plností života, nikoli pouze se strastmi a nemocemi života, nýbrž i s radostí a krásou a silou a zdravím a svobodou života. Ovšem, čím obsáhlejší soucítění, tím nesnadnější. Vyžaduje více nesobeckosti. Každý dovede cítiti s utrpením přítelovým, ale vyžaduje to velmi jemné povahy — vskutku, vyžaduje to povahy pravého individualisty — cítiti s úspěchem přítelovým. V novodobém návalu soutěže a boje o kus místa jest takové soucítění ovšem vzácné a je také velmi dušeno nemorálním ideálem jednotnosti typu a

podrobenosti pravidlu, který všude tolik převládá a snad nejvíce škody působí v Anglii.

Utrpění a radost.

Soucit s utrpením bude ovšem stále. Je to jeden z prvních pudů lidských. Zvířata, která jsou individuální, vyšší zvířata, mají jej také. Ale třeba připomenout, že kdežto soucítění radosti rozmnožuje úhrn radostí na světě, soucítění s utrpením ve skutečnosti míru bolesti nezmenšuje. Může učiniti člověka schopnějším, aby lépe snášel zlo, ale zlo trvá. Soucit se souchotináři neléčí souchotin; to činí věda. A až socialism rozřeší problém chudoby a věda rozřeší problém nemoci, pole sentimentalistů se zúží a soucítění lidské bude obsáhlé, zdravé a spontánní. Člověk bude cítiti radost, pozoruje radostný život jiných.

Neboť z radosti vyvíjeti se bude individualism budoucnosti. Kristus neučinil nijakého pokusu, aby znovu zřídil společnost, a proto individualism, který lidem hlásal, nemohl být uskutečněn leč utrpením nebo v samotě. Ideály, za něž děkujeme Kristu, jsou ideály člověka, který opustí úplně společnost, nebo ideály člověka, který naprosto se staví proti společnosti. Ale člověk je přirozeností svou společenský. I Thebaida byla na konec zalidněna. A uskuteční-li i poustevník svoji osobnost, jest to často ubohá osobnost, kterou takto uskutečňuje. S druhé strany ona hrozná pravda, že bolest jest jedním způsobem, jímž člověk může svoji osobnost uskutečniti, měla podivuhodný omamný účinek na svět. Povrchní řečníci a povrchní myslitelé na kazatelkách a tribunách mluví často o uctívání rozkoše na světě a nařikají si do toho. Ale zřídka kdy v dějinách světových bylo ideálem světa radost a krása. Uctívání utrpení daleko častěji vládlo světem. Středověk se svými světci a mučedníky, se svou láskou k sebetryznění, se svou divokou vášní mučiti se, se svým bodáním a mrskáním vlastního těla — středověk jest pravým křesťanstvím a středověký Kristus je pravým Kristem. Když Renaissance rozbřeskla se nad světem a přinesla nové ideály krásy života a radosti ze života, lidé nedovedli chápati Krista. I umění nám to ukazuje. Malíři Renaissance představovali Krista jako malého chlapce, jenž hraje si s jinými chlapci v paláci nebo v zahradě, nebo spočívá v náruči matčině, usmívá se na ni, nebo na květinu, nebo

na stkvělého ptáka; nebo jako vznešenou, důstojnou postavu, vznešeně kráčející světem; nebo jako zázračnou postavu, jež v jakési extasi vstává z mrtvých k životu. I když ho představovali na kříži, představovali ho jako krásného Boha, jemuž zlí lidé způsobili utrpení. Ale nezajímal je příliš. Jim bylo rozkoší malovati muže a ženy, jimž se obdivovali, a ukazovati půvab této půvabné země. Malovali mnoho náboženských obrazů — vskutku, malovali příliš mnoho a jednotvárnost typu a motivu unavuje a byla na škodu umění. Bylo to výsledkem autority obecnstva ve věcech umění a jest toho želeť. Ale jejich duše nebyla při tom předmětu. Rafael byl velikým umělcem, když maloval svůj portrét papežův. Když maloval své madonny a jezulátka, nebyl nikterak velkým umělcem, Kristus neměl poselství pro Renaisanci, která byla podivuhodná, protože přinesla ideál, který byl jiný než jeho. Abyste našli obraz pravého Krista, musíte jíti k středověkému umění. Tam je Kristus zmučený a ztýraný; nevyhlíží pěkně, protože krása je radostí; nemá pěkného šatu, protože by také to mohlo býti radostí: je to žebrák, který má zázračnou duši; malomocný, jehož duše je božská; nepotřebuje ani majetku ani zdraví; je to Bůh, jenž uskutečňuje svou dokonalost utrpením.

Vývoj lidský je pozvolný. Nespravedlnost lidská je veliká. Bylo nutno, aby bolest představovala jeden stupeň sebeuskutečnění. Ještě dnes jest pro některá místa na světě poselství Kristovo nezbytné. Nikdo, kdo žil v moderní Rusi, nemohl by uskutečnit svou dokonalost jinak, leč utrpením. Několik umělců ruských uskutečnilo se v umění, v románě, který má středověký charakter, protože základní jeho notou je uskutečnění sebe utrpením. Ale pro ty, kdož nejsou umělci a kdož neznají jiného způsobu života, mimo činný život skutečnosti, utrpení je jedinou branou k dokonalosti. Rus, který žije šťastně za nynějšího vládního systému na Rusi, musí věřití, buď že člověk vůbec nemá duši nebo, má-li ji, že není hodna rozvoje. Nihilista, který zavrhuje každou autoritu, protože ví, že autorita je zlem, a vítá každé utrpení, protože jím uskutečňuje svoji osobnost, je pravým křesťanem. Pro něho křesťanský ideál je cosi opravdového. A přece, Kristus nevzpíral se autoritě. Přijal státní autoritu římského Císařství a platil tribut. Snášel duchovní autoritu židovské církve a nechtěl její násilí vyvraceti vlastním násilím. Neměl, jak jsem již řekl, nijakého plánu znovuvzbudovati společnost.

Ale moderní svět má plány. Navrhuje odstraniti majetek a utrpení, které mu jde v patách. Touží zbaviti se bolesti a utrpení, které jde za bolestí. Důvěřuje socialismu a vědě jako svým methodám. Usiluje o individualism, vyjadřující se radostí. Tento individualism bude obsáhlejší, plnější, krásnější, než byl kdy kterýkoli individualism. Utrpení není posledním stupněm dokonalosti. Je pouze dočasné a protestem. Souvisí se špatnými, nezdravými, nespravedlivými poměry. Až pominou zlo a choroba a nespravedlnost, nebude již místa pro utrpení. Vykonalo své dílo. Bylo to veliké dílo, ale již je téměř dokonáno. Oblast utrpení úží se každým dnem.

A člověk nebude ho postrádati. Neboť co člověk hledal, není ani utrpení ani rozkoš, ale prostě Život. Člověk toužil žiti hluboce, plně a dokonale. Až to bude moci a nebude nucen vykonávati nátlaku na jiné a sám jím trpěti, až jeho činnost mu bude působiti rozkoš, bude silnější, zdravější, kulturnější, bude více sebou samým. Rozkoš je výrazem přírody, znakem jejího souhlasu. Je-li člověk šťasten, je v souladu se sebou samým a se svým okolím. Nový individualism, v jehož službách pracuje socialism, ať již chce či nechce, bude dokonalým souladem. Bude tím, oč snažili se Řekové, ale čeho nemohli uskutečnit plně leč jen v myšlence, protože měli otroky a živili je; bude tím, oč usilovala Renaissance, ale nemohla uskutečnit plně leč jen v umění, protože měla otroky a nechávala je zmírati hladem. Bude úplný a jím každý člověk dospěje své dokonalosti. Nový individualism jest novým hellenismem.